

Січовий архимандрит Володимир Сокальський в народній пам'яті та освітленні історичних джерел¹⁾.

Написав *Василь Біднов*.

***

Межигорський „під Київом“ Спасипреображенський монастир стає особливо близьким до Запорозького низового війська з 70-х рр. XVII ст., з того часу, як Запорозжя визнало себе парохією цього монастиря, а члени його товариства — ктиторами Межигорського монастиря. Зв'язок з ним Запорозжів виявлявся в тому, що для відправи в Січі богослуження й для задоволення релігійних потреб членів січового товариства Кіш Запорозький закликав до себе духовних осіб — ченців виключно з зазначеного монастиря по призначенню його ігумена (а пізніше — архимандрита). Прислані з монастиря ченці мали від Коша й товариства матеріальне забезпечення, а самий монастир одержував від січової церкви свічні, карнавочні та інші прибутки й постійно мав від Запорозжя всяку матеріальну підмогу. Запорозжці часто приходили сюди на прощу, особливо великим постом; немало з них, на старости постригалися тут в ченці й так закінчували своє життя. Коштами Запорозького Коша в Межигорському монастирі було заведено й шпиталь, де знаходили притулок старі та немічні січовики.

На підставі приступних йому матеріалів, М. Максимович свідчить, що вперше тісний зв'язок з межигорським монастирем Військо Запорозьке утворило 1672 року, запропонувавши йому стати військовим монастирем й зобов'язавшись бути його пара-

---

¹⁾ Доклад, читаний в засіданні „Українського Історично-Філологічного Товариства“ в Празі 24 лютого 1925 року.

фією¹⁾. В листі Івана Сірка (з 28 травня 1676 р.) до ігумена Межигорського монастиря Теодосія Васковського (ігуменствовав у цьому монастирі від 1669-го до 1703-го року) бачимо перший доказ таких звязків з ним Січи. „За обрадою цілого війська“, Сірко просить ігумена прислати якусь особу „з братії на правий клирос уставника“, бо січові „панове дяки свіцькі“ або зовсім до того непридатні, або „не вміють коштувати ласки військової й хліба спокійно вживати“²⁾.

Близькі стосунки з Запорожжям, очевидно, були потрібні й для Межигорського монастиря, й той, щоб не втратити низового товариства, забажав назавжди їх закріпити. В 1683 році ігумен Васковський з усім собором та братією звернувся до Коша з листом, щоб військо окремих „писаниємъ“ підтвердило „на потомные часы и лѣта“ „тое, щобъ теперъ и завше зъ ихъ монастиря общежительнаго Межигорскаго Кіевскаго, а не зъ иншой якои обители святой священницы служили зъ монастиря православныя Божія службы у Покрова Пресвятыя Богородицы, въ церкви святой нашей Запорожской, и всѣ духовныя правила спасенія, войску надлежація, отправляли и духовними отцами товариству были, — жебы парафія наша Запорожска въ держанію ихъ была“. Таку заяву („челобитную“) межигорських ченців було заслухано на військовій раді, і все козацтво 4 жовтня 1683 року винесло рішучу постанову назавжди бути парафією Межигорського монастиря. Текст постанови такий.

„Мы, все войско, видячи черезъ часъ немалый отцевъ Межигорськихъ Кіевскихъ житіе иноческое, пристойное, общежительное, и чинъ ихъ монастырскій похвалы годный, ку спасенію людемъ полезный и привѣтный и странолюбивый уважаючи; уважаючи оныхъ прислуги немаліи у войску нашому и въ церкви нашей и видячи церковный порядокъ у святой Покровы статечный и отправу въ нихъ служебъ Божіихъ по монастырску и зъ того всего тѣшачися, — tedy мы, войско все, единостайнѣ нарадившиися зъ собою добре, тую чолобитную отцовъ выше помѣнныхъ принялисьмо и до скарбници войсковою сховали, а на ихъ желаніе позволилисьмы тое, абы церковь святой Покровы наша Запорожская и вся парафія при нихъ завше была, жебы на потомные часы завше неотмѣнне зъ монастиря Межигорського общежительнаго Кіевскаго при святой

¹⁾ „Собрание сочинений“, т. II, стор. 275.

²⁾ Скальковський, Історія Нов. Сѣчп. стр. 72—73 (вид. 1-го).

Покрови священно дѣйствовали, а Войску Запорожскому богомольцами и отцами духовными были; тое еднакъ собѣ варуемо, абы зъ монастыря на тое святое дѣло присылаю людей способныхъ, статечныхъ: священниковъ двоихъ, діакона и уставника. Которое то наше зезволеніе войсковое согласное симъ нашимъ войсковымъ писаніемъ при печати войсковою ствержаемо теперъ и на потомніе часы завше; и хочемо, и просимо, абы тоей волѣ нашей войсковою, которая за волею Божією сталася, и нашего постановленія сего ни хто теперъ и на потомніе часы не касовалъ и не отмѣнялъ, жеби войсковые слово, звлаща не противное волѣ Божіей, овшемъ славу Божію помножающее, было завше поважно, статечно и, якъ скала, неподвижно⁴.

Таку сприятливу для межигорських ченців військову постанову зроблено від імени „отамана на той час кошового“ Григорія Івановича, „судді кошового“ Григорія Меченка, писаря Леонтія Константиновича, осавула Матвія Цесарського, „всей отамані“ курінної та всього товариства курінного „низового войска царскаго ихъ пресвѣтлаго величества Запорожскаго“¹⁾. Отже вона мала певну сталість та обовязковість для січового товариства. І останнє незабаром яскраво засвідчило, що воно непорушно додержує своє слово.

Київський митрополит Гедеон, князь Святополк-Четвертинський, що, перед своїм поставленням в митрополити, визнав над українською церквою владу московського патріярха (1685 р.), захотів поставити запорожську церкву в безпосередню залежність від своєї катедри й звідси посилати до Січі священників. На початку 1686 р., він наказав межигорському ігуменові Теодосієві Васковському, щоб той негайно відкликав з Січі межигорських ієромонахів, що правили в запорожській церкві. Васковський мусів виконати наказ митрополита, що користувався підтримкою й гетьмана Самойловича, свого свата, й страшною для Українців Москви. Він послав до Січі ієромонаха Тарасія, аби той забрав з Січі межигорських ченців. Запорожцям не сподобалося таке розпорядження митрополита та його втручання в січові церковні справи. Незадоволення своє вони виявили в листі своїому до ігумена Теодосія (писано з Січі 29 травня 1686 р.). „Не моглисьмо выдивитсья“ — пише кошовий Хведір Іваника ігуменові — „неласцѣ и нелюбви превелебности твоей,

¹⁾ Повний текст цієї постанови (4 жовтня 1683 р.) наведено Скальковським в „Ист. Нов. Сѣчи“, стр. 73—75 (вид. 1-ше).

же застаючую братію у насъ хотѣлъ превелебность твоя чрезъ высланнаго отца Тарасія до обители святой общежительной зовсемъ забраты! Може наша любовь къ общежительной обители межигорской не есть вдячна? Божія и наша церковь, межъ кочовисками агарянскими застаючая, не подлежить власти ясне освѣценого княжати, митрополиты кievскаго, бо не въ малороссійскомъ знайдется горизонтѣ, але за границею, въ поляхъ татарскихъ, на помноженіе чести Господней и на духовную войсковую потребу, яко православныхъ христіанъ; въ которой церкви и мы молячися Господу Богу, цѣлость отчизны нашей перестерегаемъ, кровь нашу проливаючи, яко вѣрніе отчизнѣ нашей и зичливые сынове, и знайдемся яко зъ вѣрнымъ подданствомъ“ царямъ московскимъ „такъ зъ належнымъ добродѣви нашему ясновельможному его милости, пану гетману послушаніемъ“... Сказавши, що Кіш звертається до царів і патріярха московських та до гетьмана з проханням не одривати запорожської церкви від межигорського монастиря, бо як попередні митрополити січовою церквою „не интересовалися“, так і тепер „не належить ясне освѣценому княжати митрополитѣ кievському въ неналежное втручатися“, — кошовий заявляє: „не будетъ церковь Божія и наша отлучена отъ монастыря общежительнаго межигорского, пока въ Днѣпрѣ воды и нашего Войска Запорожского будетъ!“ На знак того, що Запорожжя не бажає коритися наказові митрополита Гедеона, кошовий просить Васковського: „перемѣны просимъ прислати часу звичайного, мѣсяца септембрія, кого ласка будетъ“, себто не забирати зараз присутних в Січі ченців до вересня, коли звичайно мінялося, з волі Межигорського монастиря, духовенство, й тільки тоді прислати нових ченців, „кого ласка будетъ“¹⁾.

Запорожці доходили свого. В той же час і Межигорський монастир одстоював свої права. В місцеву українську справу було втягнуто й московську владу, як найвищу інстанцію. Патріярхом московським був тоді Іоаким Савелов, який прийняв постриг чернечий (1655 р.) в Межигорському монастирі й, ставши патріярхом московським (1674—1690 рр.), виявляв до нього багато уваги²⁾. 28 лютого 1687 р. особливою грамотою своєю патріярх звільнив Київо-межигорський монастир від підлеглости київському митрополитові й надав йому право ставропігії мо-

¹⁾ Скальковський. „Ист. Нов. Сѣчп“, стр. 75—77 (вид. 1-ше).

²⁾ Про це в М. Максимовича — »Собр. сочин.«, т. II, стр. 268 і 271—74.

сковського патріярха, себто монастир підлягав безпосередньо московському патріярхові¹⁾. На підставі права ставропігії, ігумен Теодосій Васковський, через своїх посланців-ієромонаха Іродіона, діакона Гавриїла та монаха Филярета, — подав на початку 1688 р. патріярхові скаргу на митрополита Гедеона за те, що той намірився „безпристойно и безналежно“ сущу в Запорозжжі церкву від Межигорського монастиря „силомиць оддалити й одірвати“ та піддати під свою владу, завдяки чому, Васковський хоче одкликати до монастиря ту свою братію, яка перебуває в Січі (отже виходить, що настоятель Межигорського монастиря, як і січове товариство, не виконував митрополитового наказу). 24 лютого патріярх приймав межигорських посланців, а 5 березня 1688 р. дав їм на імя ігумена Васковського та всієї братії ставропігійного Київо-межигорського монастиря свою грамоту, якою назавжди затверджував звязки січового товариства з межигорськими ченцями. Патріярх Іоаким виразно підкреслює, що не кому іншому, а йому іменно належить право „церкву Божу, в Січі Запорозжській сущу“, держати „в повній та непорушній патріяршій владі“: „имъже хошемъ, ее поручаемъ, а имъже не хошемъ, тѣхъ отъ нея отдаляемъ и вѣдать отрицаемъ и отрѣшаемъ“, До Київа митрополитові Гедеонові було послано „увѣщательную грамоту“, щоб не тільки він, митрополит, та всі „на впредь-грядущіє“ літа його наступники по катедрі, а й усі інші архієпископи і єпископи, з їх епархій архимандрити, ігумени та всякого іншого духовного й „мірського чиноначалія люди“ не заважали й не перешкоджали межигорським „ієромонахам, діяконам і білим послужникам“ переводити відправи та всякі молитвословія в Запорозжській Січі. Наказ свій патріярх підтверджує погрозою оддати Божому та архієрейському „непрощасемому неблагословенію“ всякого, хтоб наважився порушити або одверто зневажити оце патріярше розпорядження. „Нехай буде на ньому вічне й ніколи не розрішимо од Бога прокляття й неблагословення!“²⁾

Таким чином, Запорозжці й межигорські ченці перемогли митрополита Гедеона Святополк-Четвертинського, який мав нагоду переконатися, наскільки була бажаною для української церкви канонична залежність від московського патріярха. З цього часу й бувший на запорозжських вольностях Самарський Миколаївський монастир (на острові, утвореному річкою Самарою та

¹⁾ Ibid., т. II, 273.

²⁾ Скальковський *op. cit.*, „додаток“, стр. 384—387.

Самарчуком, коло теперішнього Новомосковська) теж підлягає Межигорському монастиреві й від нього одержує своїх настоятелів.

На сприятливе для січовиків вирішення конфлікту поміж митрополитом Гедеоном та межигорськими ченцями, безумовно, мали вплив політичні міркування та пляни Москви. З одного боку, треба було одучати київського митрополита, хоч би то й занадто покірного Гедеона, від самостійних кроків, до яких звикла напів-автокефальна українська церква, — і таким актом збільшити розлад серед українського вищого духовенства. З другого боку, необхідно було Москві прихилити до себе запорожське козацтво, бо в його поведінці що до Москви з 1681 р. помічалася зміна: в 60-х та 70-х роках, в часи Тетері, Брюховецького, Дорошенка, воно, за малими винятками, завжди стояло на сторожі Москви й не раз визволяло московські війська та адміністрацію з непевного становища. Від 1681 р., після бахчисарайської умови Москви з Туреччиною та Кримом, що в значній мірі обмежувала свободу Запорожців в сумежних з Татарами місцевостях, низове козацтво стало виявляти неприхильність до Москви. В 1686 р., в квітні місяці, Москва й польсько-литовська держава підписали акт т. зв. вічного миру (умова Гржимултовського). За те, що ослаблена польсько-литовська держава назавжди одмовлялася від лівобережної України та Запорожжя на користь Москви, остання зобов'язалася вести активну й наступну боротьбу з Кримом. Невдалий московсько-український похід на Крим в 1687 р. довів московському правительству, як важно для нього мали на своїм боці Запорожців, а тому воно не хотіло дратувати низове товариство, й конфлікт між митрополитом та Межигорським монастирем воно вирішило так, як бажало того Запорожське військо.

Московське правительство використовувало в своїх інтересах те становище, яке в очах Запорожців мав Межигорський монастир. Так, в кінці 1708 р., після того, як Мазепа перейшов на сторону шведського короля Карла XII, Петро I хотів затримати при собі низове військо. 12 листопада він післав на Січ свою грамоту й гроші (500 червінців кошовому, дві тисячі старшинам і 12 тисяч червінців козацтву) через двох своїх стольників — Кислинського Гаврила та Григ. Теплицького; з ними гетьман післав ще лубенського сотника Василя Савича, а митрополит Йоасаф Кроковський (очевидно, з наказу царя) межигорського ієромонаха, Іродіона Жураковського, щоб той умовив січовиків „стояти за православну віру й свого великого государя та ко-

ритися новому гетьманові Іванові Скоропадському". На цей раз заходи московського правительства не досягали своєї цілі, Запорожці зневажали посланців й відібрали в них гроші, погрожувалися побити їх або втопити в Дніпрі, а що-до ієромонаха Іродіона Жураковського, то його обзивали „шпигом" і нахвалялися спалити в смоляній бочці. За таку небезпечну місію Жураковського було зроблено 6 січня 1709 р. межигорським архимандритом¹⁾.

Коли Запорожську Січ було зруйновано в 1709 р. 14 травня, й Запорожці пішли під протекцію кримського хана, вони ніби то пірвали свої звязки з межигорським монастирем: певних вказівок не маємо. Звідки походили бувші в Січі духовні особи, от як архимандрит Товія (до 1718 р.)²⁾ та Гавриїл (перед 1734 р.), невідомо. Але-ж пам'ять про звязки з межигорськими ченцями серед Запорожців не зникає, й вони поновляються, як тільки московське правительство відмінило свої суворі накази відносно Запорожців, що видано було в роках 1709—1730. В 1734 році Запорожці повернулися зпід Алешок на свої старі місця й осіли кошем над р. Підпільною. Межигорським монастирем правив тимчасово бувший чернигівський архієпископ Іродіон Жураковський, (відомий з 1708 року), звільнений „на покой" до цього монастиря. Тепер Іродіон звернувся до Запорожців з привітанням, в відповідь на яке кошовий Іван Малашевич писав до архієпископа, що „они, войско, монаховъ межигорскихъ не чуждаются и благословлять за духовныхъ себѣ мѣти"³⁾. Листа від кошового Іродіон одержав 11 лютого 1737 року, а 9-го березня Іродіон дякував кошовому, курінним атаманам, старикам і всьому товариству за те, що ті приймають межигорських ченців „за настоятелей духовныхъ себѣ по прежнему", і вислав до Січі ієромонаха Павла Маркевича, уставника та присутних при ньому. Разом з тим Іродіон обіцяє „соборне" „у всі часи молебствовать" в Межигорському монастирі за кошового, курінних отаманів, стариків та „за все товариство рицарське низового

¹⁾ „Описание о Малой Россіи Украинѣ" Стан. Зарульського в московських „Чтеніяхъ" 1848 р., № 8. стр. 21. — Максимович, II. 277-78. — Яворницький Д., „Исторія Запорож. козак.", т. III, 397—399.

²⁾ Про архимандрита Товію, засудженого в 1721 р. на заслання до Свирського монастиря за те, що він перебував на Січі до 1718 р. див. у т. I „Описанія дѣлъ и документовъ архива Св. Синода...".

³⁾ Максимович, Собр. сочиненій, т. II, 281.

війська Запорозького¹⁾. Ієромонах Павло Маркевич замінив собою в Січі того архимандрита Гавриїла, який знаходився в 1734 році при Запорозькому військові (можливо, прибув разом з ним з Алешок) і якому архієпископ Рафаїл Заборовський, у відповідь на листа кошового з 3-го квітня 1734 р., — благословив закласти Покровську церкву²⁾. З цього часу Межигорський монастир знову став щорічно висилати до Січі своїх ченців. Що до кількості останніх, то дослідники говорять неоднаково. Так, М. Максимович каже, що Межигорський монастир щорічно посилав до Покровської Січової церкви двох ієромонахів та двох ієродіяконів³⁾. Скальковський свідчить, що для Самарського монастиря й Січової церкви з Межигірря посилалося три ієромонахи й два ієродіякони⁴⁾. Д. Яворницький твердить про двох ієромонахів для січової церкви, одного ієродіякона й одного або двох „установщиків“⁵⁾. Вважаючи на те, що один ієромонах призначався до Самарського монастиря, а установник мусів бути обов'язково ченцем-ієромонахом (як от Леонід в 1760 р., він же й доглядає січової школи⁶⁾) або ієродіяконом, треба погодитися з М. Максимовичем. Але-ж ця кількість не завжди була однакова. Підставу до такого твердження дає нам відомість про тих Запорозьців, що 20 січня 1762 року присягали цареві Петру III; тут ми знаходимо вісім межигорських ченців — п'яťох ієромонахів (в тому числі начальника Січової церкви Володимира й „установщика“ Леоніда), двох ієродіяконів та одного ченця (без духовного сану)⁷⁾. Згадана відомість говорить і про те, що Межигорський монастир деяких осіб залишав у Січі на протязі кількох років. Так, начальником січової церкви Володимира бачимо

¹⁾ Скальковський, стр. 392 („пріложенія“).

²⁾ Див. лист архієп. Рафаїла в Скальковського (стр. 194—196 першого видання). З цього-ж листа видно, що тоді-ж архієпископ послав Запорозьцям для нової церкви антифона та нововидруковане в Печерській Лаврі євангеліє.

³⁾ Див. його „Сказаніє о Межигорскомъ монастырѣ“ в т. II-му „Собранія сочиненій“, стр. 281.

⁴⁾ Скальковський (1-ше вид.), 196.

⁵⁾ „Історія Запорозькихъ козаковъ“, т. I, стр. 358, 1-го видання.

⁶⁾ Скальковський. „Іст. Нов. Сѣчи“, т. II, стр. 195—196, 3-є видання.

⁷⁾ „Записки Одесскаго общ. ист. и древ.“, т. XIV, 655, — 9 травня 1770 року архимандрит Київсько-Межигорський Гedeон Слонимський просив у митрополита благословення на посилку до Січі для церковних відправ трьох ієромонахів: Теоктиста, Адріана і Вартоломея, та до них долучав ще й четвертого — Савву, який вже перебував у Січі (прохання Гedeона в „Київ. Старинѣ“ 1901 р., № 1, стр. 6, в „документах“).

й після 1762 р., а уставник ієромонах Леонід був тут і в 1760 р. Очевидно, це залежало від того, як ставилося товариство до тої чи іншої духовної особи. Знаємо випадок, що кошовий Калнишевський, довідавшись в 1773 році про присилку до Січи в друге ієромонаха Кошмака (?!), який, при першому перебуванні в Січі, „при поступкахъ нечинныхъ отъѣздъ въ Кіевъ такъ непорядочно сдѣлалъ“, — наказав негайно вислати цього ієромонаха з Запорожжя назад до Межигорського монастиря¹⁾.

Межигорські ченці, перебуваючи в Січі, близько стояли до січового товариства й безумовно мали на нього впливи. Але ж простежити за цим нема тепер можливости. Памятки минулого зникли, приступні зараз джерела про церковно-січові справи говорять дуже мало. Можливо, що знайдений вдруге січовий архів²⁾, яким свого часу користувався А. О. Скальковський, зберігає ще деякі дрібнички по інтересному для нас питанню. Алеж ми зупинимося тільки на особі посліднього „начальника Січової церкви“, на архимандриті Володимирі Сокальському, про якого дещо збереглося не тільки в писаних джерелах, а й у пам'ятниках народньої творчости, а це свідчить про те, що о. Володимир залишив по собі немалий слід серед низового товариства. На жаль, все те, що знаємо про архимандрита Володимира, носить характер поодиноких, уривчастих епізодів, на підставі яких нема змоги дати повну, вичерпуючу картину життя та діяльності „начальника“ січового духовенства. Починаємо з народніх переказів та пісень, як загально відомого джерела.

II.

Перші згадки про архимандрита Володимира знаходимо в записках архієпископа Гавриїла Розанова та архимандрита Якова Вечеркова: „Устное повѣствованіе запорожца Н. Л. Коржа“.

Розповідаючи про „атакованіє“ Запорожської Січи генералом Текелієм, Микита Корж так малює події. Текелій наказав дорученим йому військовим частинам до Зелених Свят 1775 року обсісти всі запорожські землі понад Дніпром, а сам з своєю дивізією та артилерією в той же самий день наблизився до Січи й, зупинившись зо дві верстви від неї, на відкритій місцевості,

¹⁾ Скальковський, 80, вид. 1-е.

²⁾ Див. замітку п. Ант. Флоровського: »Об архивѣ Сѣчи Запорожской« — »Голос мнѣвшаго на чужой сторонѣ« (Парлж). 1926 р., № 4/XVII, стор. 174. З приводу цієї замітки мова буде внашим разом

розкинув свої шатра, звелів виставити в одну лінію проти Січи свою артилерію, не давши одначе ні одного вистрілу; від Січи, в свою чергу, не було ніякого опору. Так стояв він два дні коло Січи, а тим часом курієри сповістили його, що „московські війська посіли вже всі паланки, всі містечка та всі слободи по всьому Запоріжжю“. Тоді тільки, на третій день, Текелій послав до Січи за старшиною, аби та йшла до нього „въ гости“. Одержавши таке повідомлення, кошовий покликав на сходку всіх курінних отаманів і почав з ними радитися.

„А що, панове-отамани, тепер будемо робити? от Москаль у гості нас кличе! чи підемо, чи не підемо: чи оддамо Москалеві Січ, чи не оддамо?“

Тоді отамани й ватажки та інші характерники почали поміж себе бунтовати: одні погоджувалися скоритися, а одні гримали, в надії на своє характерництво: „нехай Текелій приведе ще стільки війська, як оце, то ми всіх, як пух, розвіємо, всіх, як мух, передавимо! чи то-ж можна віддати за спасибі Січ та славне Запорожжя Москалеві? цього ніколи, поки світ-сонця, не буде!“

Такими відважними були всі сіроми, бурлаки та нежонаті: вони не мали ніякої осілості, тому й бунтовали. Але як більша частина як з отаманів, так і з багатих козаків, маючи в себе жінок, дітей та „прочія достаточн्या обзаведенія по зимовниках“. вважали недоцільним битися з Текелієм. Хоч би й пощастило „до ноги“ вибити Москалів, що стояли коло Січи, то інші полки, що вже розташувалися в запорожських володіннях й оволоділи всіма паланками та свободами, почувши про опір Січи, знищать всі „пожитки“, а жінок та дітей вже „безчеловѣчно предадутъ смерти“. Через те вони й не погоджувалися з відважними, не здавалися на раду сіромах. Крім того бувший в Січі архимандрит, прочувши про таке безладдя та „мятежъ“ серед козацтва, вийшов з церкви в повному священицькому одягові, з хрестом, і став умовляти бунтарів.

„Бійтеся Бога! що ви думаєте, діти? ви христіяне й піднімаєте руки проти христіян; ви — христіяне й наміряєтеся пролити кров єдиноутробную! Побійтеся й втримайтеся од такого вчинку! Видно, така вже наша доля, й приймімо від Бога ми „достойная по дѣломъ нашимъ“! Ось вам хрест і Розпятий на ньому, і як що ви Його не послухаєте, то всі загинете „внезапно!“...

„Од такого вразливого („разительнаго“) вмолення, гадаю — каже Корж — кам'яне серце спустилоб сльози свої“ — од таких слів почали плакати не тільки бунтарі, а й вся старшина та військо, і тут же всі відповідали архимандритові: „ну, панотче, нехай буде так! знав ти, що сказати; ми за тебе готові й голови наші покласти, не то що послухатися!“ — Бо до архимандрита вони мали особливу повагу, як і до всього духовенства, єдино за те, що архимандрит, поперемінно з іншими ієромонахами, кожної неділі і в кожний празниковий день, говорили їм в церкві проповіді наізуст, „самыми разительными, по ихъ малороссійскому штылю“, виразами, й за те саме Запорожці й нагорожали духовенство й довір'ям, й дуже щедрими дарунками¹⁾).

Таким чином, архимандрит, настоятель січового духовенства, переконав товариство, й козаки не виступили проти московського війська, захоплення Січи обійшлося без крові. Це свідчить про те, що авторитет архимандрита серед Запорожців стояв дуже високо. Розуміється, тут мали значіння ще й обставини, як і сам Корж зауважує, що січовики згодилися не воювати з Москалями „и по увѣщанію архимандрита, и по прочимъ обстоятельствамъ“²⁾).

Корж не був свідком захоплення Січи Текелієм; про це він чув від інших, й його оповідання повторює ті балачки, що були в народі про видатну подію в історії Степової України. І в цій передачі особі січового архимандрита надається велике значіння.

1832 року, підчас іллінського ярмарку в Кременчуці, Олекса Стороженко записав від кобзаря пісню про руйнування Січи Москалями. Пісня починається так:

Гей, із за зеленого гаю
Червоне сонечко зійшло:
Гей, з московського краю
Велике військо прийшло.

„Батько“, себто кошовий, побачивши в віконечко це військо, питається в „дітей“, чому це царицине військо прийшло,

„Чи не за нами,
Щоб йшли Татар к чорту гонять?“

Алеж той факт, що „гармати горлом в вічи стоять“, переконує всіх, що військо прийшло не за тим, що гадав батько...

„Ой провідали Запорожці,
Що Нечоса Текелю послав

¹⁾ „Устное повѣствованіе... Коржа“. Одесса. 1842, стор. 44—46.

²⁾ Ibid. стор. 47.

Щоб нас з старшиною
І всю славу Січ зруйнував“.

Подія ця відбувалася на „Великі Зелені свята“. „Батько“
радиться з „дітьми“, що робити,

Що будемо чинити?
Москаль кличе в гості.
Будем, чи ні, йому голову хилити?
Як будем його зустрічати:
Чи з хлібом-солею?
Чи війну обявляти,
Чи йти до його доброю волею?

Одні кажуть: „не дамо за спасибі Січ!“

Другі кажуть: „мир краще всього“

А сі: „нехай нам випалить очі,

То й пропадемо аж до одного.

Ніколи сього не буде,

Щоб ми оддали Січ-мати

Поки ще світ-сонця.

Будемо Січ нашу рятувати“.

— „Бога бійтеся, діти! —

Каже пан-отець архимандрит.

„Що ви хочете робити?“

Прокляті будете із рода в рід.

Ви, діти. — християне

І підіймаєте руки на братів!

Не робіть в своєму серцю рани,

Щоб милосердний Бог вас простив.

От вам хрест Божий,

На нього ви положіться.

І совіт мій вам голий —

Ні в чім, діти, не журіться!“

— „Ну пан-отче, по твому нехай —

Послухались тебе Запорожці.

Бери, Петре, хліб та сіль

Та й ходім до Текелі в гості“.

Далі в пісні йде мова про візит кошового до генерала Текелія, про арешт кошового та старшин й про сумну їх долю та загибель на віки Січи¹⁾.

Наведені нами уривки записаної Ол. Стороженком пісні змістом своїм нагадують те, що розповідав Корж, що наведено вище. Це дає підставу гадати, що в основі як Коржевого оповідання, так і цієї пісні лежать народні перекази про обставини

¹⁾ О. Стороженко, Твори, Львів 1911, стор. 374—378 (видання «Просвіта»). Цю саму пісню наводять і Скальковський — «Ист. Нов. Січчя», ч. III, стор. 192—196 (вид. 3-е).

зруйнування Січи, а тому в обох них з однаковою пошаною виводиться особа січового архимандрита, ім'я якого не названо.

Про нього ж згадує й друга пісня, яку А. Кашенко наводить в своїй книжці: „Оповідання про славне військо Запорожське низове“¹⁾. Тут він зветься священником „Владимиром“ й зазнає від Москалів перешкоди в відправі у Січовій церкві.

Ой ішли наші славні Запорожці
Та понад Бугом-рікою,
Ой доляною та широкою,
Ой та понад лиманами!

Ой уже-ж наші славні Запорожці
Та невеселі стали —
Ой облягли-ж їх, облягли Москалі
Та всіма сторонами.

Ой кругом церкви Січової
Та й караули стояли.
Ой, священнику, отцю Владимиру,
Та служити не дали.

Ой летіла бомба з московського поля
Та й серед Січи впала.
Ой, хоч пропали славні Запорожці,
Так не пропала їх слава!

Наведена тут пісня досить поширена на Україні Степовій, Київщині та Лівобережжю. На неї покликається О. М. Лазаревський для доказу популярності архимандрита Володимира серед запорожського козацтва²⁾. Вона відома, як бачимо нижче, й Пан. Кулішеві. Відома й серед еміграції нашої. 30 червня 1923 р. доводилося чути, як співав її проф. О. П. Одарченко, який засвоїв її ще в молодих роках. Пісня передає сум тих козаків, що з Січи втекли до Бугу та лиманів Дніпрово-Бужського та Тілігульського, в Туреччину, де вони згадують подробиці захоплення Москалями Січи та конфіскації військового майна, жертвою чого стала й Покровська Січова церква; до неї було приставлено варту, яка забороняла входити всім до церкви.

По народніх піснях той же січовий архимандрит не мириться з московською окупацією Січи й разом з деякими січовиками тікає до Туреччини, переживаючи з останними тяжкі пригоди, сполучені з такою небезпечною мандрівкою. Так, на сторінках

¹⁾ Вяд. в Ляйпцізі, стор. 300.

²⁾ „Описаніє Стар. Малороссіи, т. II — полкъ Нѣжинскій“, Київ, 1893, стр. 273, прим. 483.

„Кіевской Старини“ за 1885 рік (іюнь, стор. 363—364) Петро Зуйченко вмістив пісню, в якій січовий архимандрит, „отець Владимир“ підбадьорює запорожських втікачів підчас бурі „на Лимані-морі“, коли ті, по зруйнованні Січи, шукали собі „козачої долі“. Пісня має такий заголовок: „Пѣсня на исходъ Запорожцевъ за Дунай“. Наводимо її всю цілком, без скорочень.

Ой, на Лимані-морі занумила філя.
 Та стали чайки порпнати.
 А отець Владимир, піднявши хреста у гору,
 Став Господа Бога благати:
 „Ой, пошли Ти, Боже, Запорожцям згоду
 Від московської неволі втікати!
 Як не Твоя-ж воля, підем всі у воду
 Спасення за гріхи шукати!“
 Аж ось гукнув батько-отаман:
 „Чогож нам, діти, журитися!
 Бились ми з Татарвою, бились і з Ляхами.
 То й філі не будем коритися.
 Піднімайте-ж стерна. —
 Нехай вона грає, стогне-заливає,
 А ми будем Богу молитися!“
 І, скилвши чуби до чесного хресту,
 Козаченьки щиро молилися...
 Заяснілось море, крячки налетіли,
 І філі доразу не стало.
 Полетіли човни, мов птахи по вітру,
 Шукаючи козачої долі.

Отже, з народних переказів, що збереглися в оповіданнях Коржа, та з народних пісень бачимо, що січовий архимандрит Володимир — людина дуже близька до січового товариства, завжди поділяє його долю, лихо козацьке являється й його власним лихом. Коли Москалі захопили Січ і обмежили свободу січового братства, то це обмеження розповсюджується й на нього, бо московські „караули“ „...священнику, отцю Владимиру та служити не дали“.

Близкість, поєднання його з Запорожцями настільки великі й безпосередні, що народня уява не мириться з тим, що козаки тікають до Туреччини без нього! Архимандрит Володимир іде разом з утікачами, з ними сполучає свою долю й, як за часи існування Січи, скрізь і завжди підтримує моральні сили бідолашного козацтва. Виразний доказ того, на скільки справді Володимир Сокальський був популярним серед війська Запорожського!

III.

Що відомо про архимандрита Володимира з писаних джерел? Історичні матеріали дають нам про нього мало відомостей. Скальковський, що користувався січовим архивом, дає підставу думати, що отець Володимир був начальником січового духовенства більше десяти літ. Звідки він був родом і коли попав до Січі, невідомо, алеж 1762 року, 20 січня, він, будучи ще ієромонахом, підписався, як „начальник“ січової церкви в числі тих, що присягали цареві Петрові III¹⁾. Самий факт довголітнього перебування його в Січі свідчить про те, що отець Володимир користувався пошаною та популярністю серед січового товариства, бо звичайно тут духовенство мінялося що року: в певний термін (у вересні місяці)²⁾ настоятель Межигорського монастиря, в порозумінні з військовою старшиною в Коші, відкликав усіх бувших в Січі ченців назад, а на їх місце прислав інших. Так робилося на протязі десятиліть, і тільки особлива симпатія низового товариства до Володимира Сокальського могла примусити останнє до порушення давньої запорожської традиції що до представників його духовенства.

Матеріальне становище начальника січової церкви, очевидно, було не кепське, бо в противному разі о. Володимир (як й інші ченці, що перебували в Січі) не дорожив би своїм перебуванням тут і знайшов би привід повернутися до межигорського монастиря. Перш всього він одержував платню від війська й грішми, й натурою-мукою. З 1761 року Запорозьке військо одержувало що-року від московського правительства 6660 рублів та 1300 четвертей муки і 85 четвертей крупи (крім того, 50 пудів пороху й 50 пудів олова). Гроші й харчові продукти товариство урочисто на майдані ділило поміж собою. З цього на долю начальника січової церкви припадало у повну його власність 5 карбованців грошей та 5 четвертей борошна (житнього)³⁾. Але-ж в 1774 р., коли він став архимандритом, військова рада призначила йому щорічну платню в розмірі 300 карбованців. Та

¹⁾ „Записки Одес. общ. истор. и древн.“, т. XIV, стор. 655 — „Кієво-Межигорського монастиря ієромонахъ Владимиръ, Січовой церкви начальникъ“.

²⁾ Див. Скальковський, стр. 77 (вид. 1-ше).

³⁾ Скальковський, Ист. Нов. Січи, т. I, стр. 202 і 203 — поділ 1768 року. Тут читаємо: „начальникові січових церков — 5 карб., підначальному — 3 карб., ієромонахам — 5 карб., дияконам — 3 карб., устав-

головні засоби втримання о. начальникові січової церкви йшли від церкви, з прибутків за всякі церковні відправи, з братерської карнавки, від всього того, що побожне козацтво давало на січове духовенство (гроші, коні, тканини всякі, сіль, риба, вино та ин.), в цьому-ж відношенню воно не скупилося. Не даром-же на Січі збиралося багато зборщиків на різні монастирі: Київо-Софійський, Київо-Кирилівський, Полтавський Воздвиженський, різні молдавські та грецькі, особливо-ж у 60-х рр. XVIII ст.¹⁾.

Поруч з гарним матеріяльним становищем, о. Володимир користувався й повагою та моральним впливом серед товариства. Він брав безпосередно участь у всяких урочистостях та подіях в життю Запорожців. Наведені Скальковським уривки з денників походової канцелярії кошового Калнишевського свідчать, що Володимир Сокальський брав участь і в подорожах кошового. 23 лютого 1772 р. Калнишевський з усією військовою старшиною поїхав до Нового Кодаку по справах та, мабуть, і на прощу, бо там була чудотворна ікона Божої Матері. З нагоди великого посту всі старшини там говіли від 27 лютого до 3 березня (від понеділка до суботи), а потім Калнишевський влаштовав „всякіє порядки, обществу тамошному полезные“. З кошовим їздив і „начальник отець Володимир з діяконом“: підчас подорожі, він спільно з кошовим, ночував під стиртою сіна в степу, брав участь в урочистих обідах по зимовниках і в Новому Кодаці, зазнавав урочисті зустрічі з гарматними вистрілами й т. ин. Підчас перебування його в Новому Кодаці, йому, як і старшинам, було відведено помешкання в священника Василя Олексієва²⁾. В 1774 році, 27 листопада — 13 грудня, кошовий знову їздив до Нового Кодаку; подорож відбувалася також урочисто, як і в 1772 році. Отець Володимир, вже тоді архимандрит, теж брав участь в подорожі Калнишевського і теж зазнав немало уваги й пошани³⁾.

нпкові — 3 карб., свічареві — 1 карб., титарям — 4 карб., школярам — 3 карб., та паламарню — 10 карб.“. Муку тоді-ж поділено так: „отцю начальникові церков — 5 четвертей, на паламарню дві четверті, на школу — 4 четверті й титарям — 2 четверті“.

¹⁾ Див. Труды Киев. Духов. Академіи 1894 р., № 10, стор. 305—315, стаття протоєрея П. Орловського: „Матеріали для біографіи Киев. митрополита Арсенія Могілянського“. — „Чтенія въ общ. Нестора Лѣписца“, кв. XVIII (1904 р.), вв. 8—4, стр. 23—49 — О. Левицький: „Переписка съ Запорожьемъ (1763—1765)“.

²⁾ Скальковський, Пет. Нов. Свѣщ. ч. I, стр. 150—152, вид. 3-е.

³⁾ Ibid., ч. I, стр. 152—153 (вид. 3-е).

В часі війни 1768--1774 рр. і єромонах Володимир брав участь в походах, переносючи разом з усім козацтвом тягарь походового життя. Ті нагороди, що правительство російське давало запорожським старшинам та козакам за їх послуги московським військам, прикусили кошового Калнишевського Петра подбати про те, щоб дано було нагороду, за участь в походах, й начальнику січового духовенства: кошовий бажав, щоб о. Володимира зроблено було архимандритом, що могло б викликати велике задоволення всього січового товариства. Кошовий звернувся до київського митрополита Гавриїла Кременецького, в 1773 році, бо до його єпархії належало Запоріжжя. Листування в цій справі затяглося, і тільки 1774 року, з наказу цариці Катерини II, єромонаха Володимира Сокальського зроблено було архимандритом.

Військо Запорозьке довгим листом своїм, з обіцянкою усугубити вірну службу свою російському правительству, дякувало цариці за таку велику до нього ласку, як призначення о. Володимира архимандритом, з правом носити йому й наступникам його золотого хреста на грудях¹⁾. Висвячення було переведено в Києві митрополитом Гавриїлом Кременецьким, про що він і повідомив Кіш Запорозький 20-го листопада 1774 року. Разом з тим митрополит просив кошового подати йому відомости про кількість запорожських церков і при них духовенства, про прибутки останнього, грамоти й т. ин.

Калнишевський ухилився від прямої відповіді: церкви запорожські збудовано військом, духовенство втримання має від війська і від нього одного залежить, а тому зайва річ обтяжати митрополита цим предметом!²⁾ Щоб вшанувати свого „начальника“ церкви, січове товариство купило для нього в Москві дорогого наперсного хреста та мітру, а військова рада 1774 року призначила йому щорічну платню в розмірі трьохсот рублів³⁾, суму по тим часам (і для січовиків) велику.

Положення архимандрита Володимира змінилося літом 1775 року: 4 червня окупувало Січ московське військо, а 3 серпня того-ж року видала цариця маніфест про знищення „навіки“ Запоріжжя. Січове товариство зникло: частина його втікла в Туреччину, друга мусіла розійтися по інших місцях, бо

¹⁾ Яворницький, Источники для исторія Запороз. козаковъ, ч. II, стр. 2001—2002; лист з 24 вересня 1774 року.

²⁾ Скальковський, op. cit. стр. 79 (вид. 1-е).

³⁾ Скальковський, „Ист. Нов. Сѣчи“, ч. I, стр. 140, вид. 3-е.

запорожським козакам наказано було кожному вертатися в своє первісне становище, туди, звідки походив Запорожець. Західню частину Запоріжжя, що лежала на правому березі Дніпра, включено було в склад „Новоросійської“ губернії, й новоросійський губернатор, генерал-майор М. В. Муромцев, що, в свою чергу, підлягав генерал-губернаторові Григорію Потьомкинові, повинен був ліквідувати тут запорожські звичаї та лад й завести той звичайний адміністраційний розпорядок, що вимагався царициним статутом про Новоросійську губернію. Збиралися відомости про запорожські слободи, зимовники та їх населення, робився опис запорожських земель, намічалися адміністраційні осередки, прокладалися поштові тракти в колишніх „вольностях“ запорожських, а тим часом арештовували та судили козацьку старшину та січовиків, що не хотіли коритися новому ладу. Майно таких старшин, починаючи від кошового Петра Калнишевського, було секвестровано; забрано було до державного скарбу й військово майно (гармати, зброя, військові шинки, льохи, крамниці, череди, табуни та ин.), що було не тільки в Січі, а й поза нею. Справу ліквідації старого ладу та підготовки до заведення нового, московського, Муромцев доручив підполковникові Петрові Норзову, на якого-ж було покладено й обовязки коменданта в Січі, що була тоді-ж переіменована в місто Покровськ.

Тепер архимандритові Володимирові Сокальському довелося мати справи з іншою владою. Та це не пошкодило йому. Нове начальство ставилося прихильно до нього. 4 вересня 1775 року о. Володимир звернувся до новоросійського губернатора М. Муромцева з проханням видати йому, в рахунок звичайної для нього платні, сто рублів „за майську третину“. Текст цього прохання наводимо цілком, не перекладаючи на українську мову:

„Ваше превосходительство, милостивѣйшій патронъ! Уповаю по высокому вашего превосходительства обнадеживанию, что може быть соблаговолите имѣть въ полученіи резолюціи о надлежащихъ мнѣ за минувшую майскую треть ступляхъ денегъ, прошу всепокорнѣйше ваше превосходительство о непродолжительной оныхъ мнѣ выдаче съдѣлать милостивое наставленіе; соблаговольте повѣритъ, ваше превосходительство, что, по крайнему никакой прибели неимѣнию, доходитъ до такой скудости, что ни за что приготовитъ ни дровъ, ни харчей къ подходящей зимѣ. Въ протчемъ есмь съ истиннымъ имени вашего превосходительства высокопочитаніемъ и преданностью, мило-

стивѣйшій патронъ, вашего превосходительства покорнѣйшій слуга, Архимандритъ Владиміръ“.

Наведений документ свідчить, що січовий архимандрит звертається до Муромцева не випадково, а „по високому“ його „обнадеживанію“, себто тому, що губернатор запевнив його, що платня йому, Володимирові, йтиме й по зруйнованні Січи, йтиме в тому самому розмірі, в якому вона йшла й при існуванні січового товариства. Це й дає Сокальському підставу просити в губернатора розпорядження про видачу йому того, що належить йому „за майскую треть“, тобто за другу третину року (бо тоді російські урядовці отримували платню по третинам року, по закінченні кожної з них). Прохання своє наш архимандрит підкріплює покликом на своє скрутне матеріальне становище, на своє убожество: за відсутністю всяких прибутків (бо його попередні парохіяне-Запорожці розбіглися) — „по крайньому никакой прибелі неимѣнию“ — він не має спроможности виготовити ні дров, ані харчів на наступну зиму. Губернатора-ж він зве своїм найласкавішим патроном й підкреслює свою до нього повагу.

8 вересня М. В. Муромцев одержав прохання архимандрита Володимира, а через три дні, себто 11 вересня, дав „ордера“ підполковникові Норову, аби той задовольнив бажання прохача й видавав йому по сто рублів на третину. Разом з тим губернатор наказував тому-ж таки Норову видавати „отставному“ поручнику сербського гусарського полку Харевському¹⁾ по третинам належну порутчикові платню та дванадцяти писарям бувшого Запорожського Кошу по 30 карбованців на рік, з тим, щоб їх було зараховано на державну службу й приведено до присяги. Потрібні для зазначених виплат кошти Норов повинен взяти „изъ вступающих въ бывшей Кошъ Запорожской доходовъ“, отже не з державної скарбниці, а з тих коштів, що звичайно йшли до бувшого січового скарбу. Таке розпорядження Муромцев робив не сам по собі, а тому що одержав, „на (своє) представленіє, отъ его сіятельства, господина генераль-аншефа, новороссійскаго генерал-губернатора и разныхъ орденовъ кавалера, графа Григорія Александровича Потемкина повелѣніє“, Звідци видно, що російська адміністрація визнавала якісь послуги з боку архимандрита Володимира й за ці послуги ста-

¹⁾ Харевському доручено було доглядати майно секвестроване. в кошового та инших старшин.

вилася до нього прихильно. В протилежному випадкові Муромцев не „обнадеживалъ“ б його, він сам не писав би до губернатора такого листа й не просив би належних йому „за майскую треть“ сто рублів, а сам Муромцев не робив би „представленія“ за нього Потьомкинові. Напевне, згадана адміністрація визнавала вплив Сокальського на козацьку масу підчас захоплення Текелієм Січи: він не допустив, разом з иньшою, лояльною до Москви козацькою старшиною, кровопролиття, допоміг московським військам оволодіти Січчю без всякого опору з боку запорожського козацтва. Серед січового товариства був поділ на два табори: частину козацької старшини (кошового Калнишевського Петра, писаря Івана Глобу, військового суддю Івана Тимофійовича Касапа, військового осавула Павла Головатого, полковників Гараджу та ин.) захопили Москалі, друга-ж частина залишається на свободі, при своїх зимовниках та майні, одержують подяки й російські військові чини (от, як Сидір Білий, Антін Головатий, Яків Качала, Лазарь Глоба та ин.). Представники останньої течії мали в себе офіційні докази своєї благонадійности (з погляду Москви) в формі посвідок ріжних агентів московської влади. Так, згаданий вище полковий старшина Лазарь Глоба, що володів двома зимовниками коло слободи Половиці, мав посвідки командирів ріжних військових частин. Граф Дебальмен, начальник тих частин, що окупували Новий Кодак та його околиці, свідчить, що Лазарь Глоба, підчас перебування Дебальмена в Новому Кодаци, „поводився так, як того вимагає обовязок честної людини й ніяких „развратныхъ“ вчинків що до теперішнього положення сього краю за ним не помічено, а навпаки він всіма способами дбав про те, аби непокірливих та „развратныхъ“ товаришів приводити до покірливости найвищій монаршій владі“¹⁾.

Начальник „січової церкви“, архимандрит Володимир, очевидно, належав до тих, що не тільки самі не робили вчинків, ворожих що-до нового положення Запорожського краю, а ще й „развратныхъ“ товаришів своїх „приводили“ до покірливости московській цариці. Зате то й агенти останньої прихильно ставилися до отця Сокальського, який з иньшими ченцями перебував у бувшій Січі. 28 листопада 1775 р. київська консисторія

¹⁾ Ця посвідка взята мною з архіву Катеринославського губернського правління — звязка № 95, справа, без номера, 1781 р.; текст їх опубліковано в моїй статті: „Къ исторіи Запорожскихъ старшинъ и козаковъ“. в X вип. „Лѣтописи“ Катеринославської архівної комісії (1915 року); в окремії відбитці стор. 25—26.

послала архимандритові Володимирові наказ про те, щоб він негайно їхав до Київа, а звідти до Батурина, куди його призначено настоятелем тамошнього Миколаївського Крупицького монастиря. Це новий доказ того, що Володимир допомагав московській владі, що мала від цариці наказ з Запоріжжям „спокійно и безъ кровопролитья кончить“¹⁾). Одержавши консисторське розпорядження, отець Сокальський почав збиратися в дорогу, й тут виявляється, що він мав десятеро коней, які знаходилися в зимовнику бувшого військового судді Головатого Павла (на річці Солоній, що вливається у Базавлук), і разом з кіньми Головатого попали до списку секвестрованого його майна. Щоб одержати своїх коней, архимандрит звертається до підполковника Норова з проханням повернути коней, що належали йому, а також ієромонахові Варахиїлові — двоє, та ієродіяконові Паладієві — одну коняку. При цьому Володимир покликався на свідків, які підтверджували, що справді, в табуні бувшого судді Головатого було десятеро коней отця Сокальського, пара — згаданого ієромонаха Варахиїла, а одна — Паладія. Підполковник Норов сам не наважився повернути цих коней їх правним господарям, а запитав дозволу в новоросійській губернській канцелярії, в підлеглій Н. В. Муромцеву установі. Канцелярія про цю справу рапортує 30 грудня 1775 р. самому Муромцеву; але ж останній, на рапорті новоросійській губернській канцелярії положив свою резолюцію тільки 17 березня 1776 року; резолюція така: „учинить выправку, и буде по оной окажется по всякому истинному свидѣтельству, что точно сіе число лошадей ихъ собственныя, то возвратитъ имъ оныя съ расписками“. Отже Муромцев з застереженням ставиться до справи й вимагає „виправки“, себто докладного вяснення претензій архимандрита Володимира. Мабуть, таке ж саме застереження виявила й новоросійська губернська канцелярія, бо свій „указь“ Норову про виконання резолюції Муромцева вона послала тільки 30 квітня²⁾).

Призначений настоятелем Крупицького Миколаївського монастиря в Батурині архимандрит Володимир Сокальський при-

¹⁾ Див. рапорт Текелія до цариці — „Зап. Одесского общ. Ист. и древ.“, т. III, 587—589. — Скальковський, „Ист. Нов. Сѣчп“. стор. 342 (вид. 1-е).

²⁾ Згадані документи 1775—1776 рр. в моїй брошурі: „Къ исторіи бывшихъ запорожскихъ старшинъ и козаковъ“, стр. 5—8 (відбитка з X вип. „Лѣтопися“ Катеринослав. архів. комісії. 1915 р.).

був туди в 1776 році. Тут він незмінно й перебував аж до самої смерти в 1790 р. Про життя його та діяльність, як настоятеля Крупицького монастиря, в історичній літературі нічого невідомо. Принаймні знавець минулого лівобережньої України О. М. Лазаревський, перелічуючи настоятелів Крупицького Миколаївського монастиря, про Володимира Сокальського міг сказати лише те, що відомо нам з оповідань Коржа, та в підтвердження великої його популярності серед Запорожців покликається на наведену вище пісню про московські караули¹⁾.

Наприкінці ще слово про портрет о. Володимира Сокальського. Згаданий вище Петро Зуйченко (вмер у лютому 1886 р.) збирав портрети історичних діячів та письменників України²⁾. Серед інших портретів мав він звідкись і портрет архимандрита Володимира. З поваги та приязні до Куліша, цей портрет Зуйченко подарував йому; алеж П. Куліш довго не брав собі портрета, й той залишався в Катеринославі. Тільки вкінці 1896 р. Куліш згадав про подарований йому портрет і написав спадкоємцям Петра Зуйченка, щоб вони надіслали портрет В. В. Тарновському до його музею. 8 січня 1897 р., себто менше, як за місяць до своєї смерти, Куліш повідомив про це самого В. В. Тарновського. „Колись у Єкатеринославі“ — пише Куліш — „подаровано мені портрет отця Владимера, що про його співають:

Кругом церкви січової
Калаури стали,
Священнику Владимеру
Служити не дали.

„Я тоді просив мені не посилати, а як одержите з Єкатеринослава посилку на 10 р., дак знайте, що це прибув до вас отець Владимер. Той, що подарував його мені, був собі антикварій і ховав свій старосвіцький скарб у якомусь мурованому льоху. Чи не довідались би ви, що то за льох і що то був за скарб? Це був покійничок Петро Іванович Зуйченко“³⁾. Чи Тарновський одержав портрет Володимира Сокальського, з листування не видно. Відповіді треба шукати в катальозі музею В. В. Тарновського в Чернигові.

---

¹⁾ „Описаніє стар. Малороссін. т. II, полкъ Нѣжливскій“, стор. 272—273.

²⁾ Лист П. Куліша до Мик. Стороженка 24 лютого 1885 р. — „Записки істор.-філологіч. Відділу Академії Наук“, кн. II—III, стр. 214.

³⁾ „Письма П. А. Куліша къ В. В. Тарновскому | сыну“. — „Кіев. Стар.“, 1899 р. январь, стр. 99.